

# Ouders van minder belang voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid van hun kinderen dan leeftijdgenoten?

## Een kritische bespreking van de groepsocialisatietheorie van Harris

A.C. SCHRIER, W. VAN DEN BRINK, G. NABARRO

### BESPROKEN BOEK

Harris, J.R. *The Nurture assumption: why children turn out the way they do.*

The Free Press, New York 1998, 480 p., ISBN 068485707, \$ 15

**SAMENVATTING** In de media heeft de groepsocialisatietheorie van Judith Harris veel aandacht gekregen: ouders zouden geen rol spelen bij de ontwikkeling van de persoonlijkheid van kinderen, leeftijdgenoten wel. Bij nadere beschouwing wijzen de resultaten van wetenschappelijk onderzoek inderdaad op een beperkt belang van ouders. Er is vooralsnog geen sluitend bewijs dat leeftijdgenoten een blijvende invloed op de persoonlijkheid hebben. Desondanks is het verfrissend om diagnostiek, behandeling en preventie van persoonlijkheidspathologie te interpreteren vanuit de theorie van groepsocialisatie.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 43 (2001) 12, 813-817]

**TREFWOORDEN** opvoeding, peers, persoonlijkheid

‘De opvoedingsmythe’ en ‘parents don’t matter’ zijn enkele van de koppen waaronder kranten, tijdschriften en documentairemakers de laatste twee jaar het werk van de Amerikaanse Judith Harris presenteerden (Harris 1995, 1998a, 1998b). Harris’ theorie over de rol van leeftijdgenoten bij de ontwikkeling van de persoonlijkheid leidde tot een mediahype in Amerika en daarbuiten. In algemeen medische tijdschriften zoals *Nature* (Baron-Cohen 1999), *The Journal of the American Medical Association* (Bernet 1999) en *The British Medical Journal* (Perkins 2000) en in vakbladen van psychologen (Dunn 2000; Plomin 1999; Vandell

2000; Williams 1999) zijn inmiddels boekbesprekingen verschenen. De recensenten zijn over het algemeen positief over het provocerende karakter van Harris’ betoog, maar vinden haar wetenschappelijke onderbouwing niet genuanceerd genoeg. In de psychiatrische tijdschriften is een discussie daarentegen volledig achterwege gebleven. Dat is jammer, omdat in de huidige psychiatrische praktijk vaak vooral verwezen wordt naar biologische factoren en psychodynamische theorieën om het ontstaan van persoonlijkheidsstoornissen te verklaren. In deze bijdrage willen wij daarom de waarde van de

groepssocialisatietheorie van Harris kritisch bespreken.

## GROEPSSOCIALISATIETHEORIE

Tussen genetici, psychologen en psychiaters bestaat er consensus dat erfelijke aanleg grofweg vijftig procent van de variantie in persoonlijkheidstrekken verklaart. Ook Harris neemt dit als uitgangspunt. Daarna scheiden de wegen zich: welke omgevingsfactoren verklaren de andere vijftig procent? De meeste onderzoekers en behandelaars gaan ervan uit dat ouders/verzorgers de invloedrijkste personen zijn in het leven van het kind. De relaties die het kind met hen aangaat, vormen daarom het basismodel voor al diens latere relaties. Harris daarentegen veronderstelt dat de ervaringen die het kind opdoet met zijn leeftijdgenoten de belangrijkste stem-pel drukken op de latere persoonlijkheid.

Er is nog een saillant verschil. In object-relatietheorieën staan dyadische (en eventueel triadische) relaties centraal. Harris benadrukt dat mensen in aanleg groepsdieren zijn. En voor kinderen zijn buurtgenoten en klasgenoten de belangrijkste groepsleden. Kinderen creëren met elkaar een eigen cultuur. In bijvoorbeeld een vader-tje-en-moedertje-spel bedenken zij zelf de regels en de rolbeschrijvingen. De vaak flagrant seksistische stereotypen die zij daarin spelen, hebben ze niet geleerd van hun geëmancipeerde ouders. Nee, kinderen leren van elkáár 'hoe wij vinden dat het hoort'. Zij passen zich daaraan aan (*within-group assimilation*) en proberen elk voor zich een rol te vinden binnen de speelgroep (*within-group differentiation*). In Harris' ogen zijn het deze groepsprocessen (binnen en tussen groepen) die het kind vormen voor diens verdere leven.

Ten slotte valt op dat Harris de periode waarin de persoonlijkheid van het kind gevormd wordt later laat beginnen en langer laat duren dan gewoonlijk wordt aangenomen, namelijk van kleutertijd tot en met adolescentie.

Harris maakt één belangrijke uitzondering

op haar conclusie dat ouders geen blijvende invloed hebben op de vorming van de persoonlijkheid van hun kinderen: mishandeling of ernstige verwaarlozing binnen het ouderlijk gezin levert wél blijvende schade op bij de kinderen.

## WETENSCHAPPELIJKE ONDERBOUWING

Een belangrijke pijler voor haar argumentatie vindt Harris in tweeling- en adoptieonderzoek (Plomin e.a. 1994). Eeneiige tweelingen die gescheiden van elkaar opgroeien, lijken gemiddeld wat betreft hun persoonlijkheid evenveel op elkaar als eeneiige tweelingen die hun hele jeugd in hetzelfde gezin hebben geleefd. Adoptiekinderen die samen groot worden in één huishouden blijken geen persoonlijkheidstrekken over te nemen van hun pleegouders of pleegbroers/pleegzussen. De meeste onderzoekers verklaren deze op het eerste gezicht bevreemdende bevindingen als een gevolg van *differential treatment*: binnen een gezin heeft elk kind zijn eigen plaats en rol. De één is bijvoorbeeld de sportieve, de ander het studiehooft. Het ene kind haalt altijd de kastanjes uit het vuur (ook voor en namens broer of zus), terwijl de ander zich de kaas van het brood laat eten. Ouders gaan verschillend om met elk van hun kinderen. De veronderstelling is nu dat zij hierbij deels reageren op hun kinderen, maar deels ook zélf deze verschillen induceren. Deze gedifferentieerde aanpak van ouders zou de oorzaak zijn van de verschillen in persoonlijkheid tussen volwassen broers en zussen. Harris weerlegt deze verklaring met resultaten uit onderzoek naar persoonlijkheid en geboortevolgorde. Het maakt volgens haar voor kinderen nogal wat verschil of ze als eerste, middelste, jongste of enig kind in een gezin opgroeien (de oudste heeft de eerste levensjaren ongedeelde aandacht van de ouders, de tweede heeft van het begin af aan te maken met een oudste broer of zus, de jongste is vaak het meest geliefd, enz.). Ernst & Angst (1983) vonden echter in een meta-analyse dat er geen verband is tussen de plaats die het kind inneemt in

de kinderrij en diens volwassen persoonlijkheid. Als zo'n belangrijk kenmerk als plaats in de kinderrij niet relevant is, zo redeneert Harris, hoe kun je dan volhouden dat andere gezinsinvloeden wél van blijvend belang zijn?

Harris benadrukt dat kinderen contextspecifiek leren: thuis leren ze hoe zich thuis te gedragen. Echter, *'they may cast it off when they step outside as easily as the dorky sweater their mother made them wear'*. Buitenshuis leren kinderen wat ze moeten doen om geaccepteerd te worden door hun vriendjes. En al snel wordt dit voor hen belangrijker. Ter illustratie haalt Harris onder meer voorbeelden aan op het gebied van taal. Migrantenkinderen spreken thuis de taal van hun moederland, maar pikken buitenshuis snel de taal van het gastland op. Van lagereschoolleeftijd tot adolescentie is identificatie met leeftijdgenoten voor kinderen van het grootste belang. Zij identificeren zich niet met volwassenen – van hen willen ze zich juist onderscheiden! Harris draagt hiervoor vele voorbeelden aan uit sociaalpsychologisch, sociologisch en zelfs primatenonderzoek. De kernvraag is echter of deze groepservaringen met leeftijdgenoten een blijvend effect hebben op de persoonlijkheid. Daar is op dit moment nog onvoldoende bewijs voor, wat Harris zelf ook volmondig toegeeft. Er zijn echter wel aanwijzingen voor, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de resultaten van een project op basisscholen in Baltimore om agressie te verminderen (Kellam e.a. 1998, niet geciteerd door Harris, want verschenen na publicatie van haar werk). Agressieve jongens die bij aanvang van hun schoolloopbaan geplaatst worden in een klas waar veel agressie plaats vindt, gedragen zich zes jaar later agressiever dan agressieve jongens die terecht kwamen in klassen met weinig agressie.

Aanwijzingen dat kinderen thuis en buitenshuis ander sociaal gedrag leren, dat bovendien beklijft, komen de laatste jaren overigens ook uit longitudinaal hechtingsonderzoek (Howes e.a. 1998). De band die negenjarige kinderen ervaren met respectievelijk hun leraar en hun vriendjes hangt samen met de wijze waarop zij

op de leeftijd van vier jaar omgingen met hun toenmalige leraar en vriendjes. Of zij veilig of onveilig gehecht zijn aan hun moeder staat daar los van.

## KRITISCHE KANTTEKENINGEN

Bij de wetenschappelijke onderbouwing van de groepsocialisatietheorie kunnen enige kritische kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste valt op dat Harris nogal gemakkelijk omgaat met het begrip 'persoonlijkheid'. In feite beschrijft zij vooral externe manifestaties van interpersoonlijk gedrag: hoe praten en spelen kinderen met elkaar; hoe gedragen volwassenen zich in de maatschappij? Daarbij veronachtzaamt Harris aspecten van de persoonlijkheid die vooral aan bod komen in intieme persoonlijke contacten. Bovendien zijn er persoonlijkheidskenmerken die los staan van interpersoonlijk gedrag, zoals ambitie en plichtsbesef.

In de tweede plaats lijkt het erop dat Harris de ouders met het badwater weggooit. Haar conclusie dat ouders geen invloed hebben op de latere persoonlijkheid van hun kinderen is te kort door de bocht. Differential treatment kan wel degelijk leiden tot verschillen tussen kinderen. In interactie met zijn ouders doet een kind ervaringen op, ervaringen die het met zich meedraagt. De impact van het gedrag van de ouders, maar ook van de plaats in de kinderrij, is daarom nooit eenduidig, maar verschilt per kind. Deze verschillende effecten zijn niet terug te vinden in resultaten van onderzoeken bij groepen kinderen. Turkheimer & Waldron (2000) hebben een kwantitatieve meta-analyse uitgevoerd van 43 onderzoeken naar het effect van omgevingsfactoren op het functioneren en de persoonlijkheid van kinderen en volwassenen. De gemeten effecten blijken inderdaad klein, of het nu de gezinsamenstelling betreft, het aantal steunende dan wel kritische opmerkingen van moeder, of het criminele gedrag van de vriendengroep.

Ten slotte is het de vraag of leeftijdgenoten nu de beslissende omgevingsfactor zijn. Immers,

kinderen kiezen voor een groot deel zelf met wie ze omgaan. Zo bepalen zij dus zelf hoe hun omgeving eruit ziet. Deze initiatieven blijken deels een genetische basis te hebben (Rowe e.a. 1994).

De argumentatie van Harris is gebaseerd op een verzameling voorbeelden. Gevalsbeschrijvingen en onderzoeken die niet passen in haar betoog heeft zij buiten beschouwing gelaten. Dit leidt tot creatieve, nieuwe, hypothesen, die getoetst zullen moeten worden in vervolgonderzoek.

#### BETEKENIS VOOR DE PSYCHIATRISCHE PRAKTIJK

Als we uitgaan van een belangrijke rol van groepsocialisatie bij de ontwikkeling van de persoonlijkheid, wat zijn dan de implicaties voor de praktijk? In de psychiatrische diagnostiek zouden standaardvragen naar de relatie met de ouders vroeger, en de kwaliteit van het contact nu, sterk ingeperkt kunnen worden. Die tijd kan dan benut worden om te inventariseren hoe patiënten functioneren in de verschillende groepen waar ze deel van uitmaken (werk, buurt, vrienden). Daarnaast kan het zinvol zijn meer aandacht te besteden aan de manier waarop de patiënten in hun kindertijd omgingen met leeftijdgenoten. Dit geeft informatie over de ontwikkeling en over eventuele eerste tekenen van een persoonlijkheidsstoornis. En mogelijk geeft het, zoals Harris beargumenteert, ook inzicht in de etiologie van deze stoornissen. In de huidige praktijk wordt, bijvoorbeeld, gepest zijn op school in toenemende mate erkend als risicofactor voor pathologie op volwassen leeftijd.

Hoewel de ideeën van Harris ver af lijken te staan van de dagelijkse praktijk, maken wij in behandelingen vaak gebruik van begrippen en processen die nauw verwant zijn aan groepsocialisatie. In groepspsychotherapie is het opnieuw beleven en leren in interactie met groepsgenoten een belangrijk therapeutisch element. Wat is dit anders dan resocialisatie door een groep leeftijd-

genoten? In steunende groepen en lotgenotencontact speelt onderlinge herkenning een belangrijke rol. Geformuleerd in termen van groepsocialisatie: mensen krijgen de gelegenheid zich te identificeren met andere patiënten.

Ten slotte kunnen de inzichten van Harris behulpzaam zijn bij het opzetten van preventieprogramma's. Op het gebied van de preventie van alcohol- en drugsverslaving wordt al geruime tijd onderkend dat benadering via groepen het meest effectief is. Maar ook agressief gedrag kan afnemen door een interventie in klassen, zoals het hierboven besproken onderzoek van Kellam e.a. (1998) laat zien.

#### CONCLUSIE

Judith Harris plaatst terecht kritische kanttekeningen bij de vermeende grote (volgens sommigen zelfs exclusieve) rol van ouders bij de ontwikkeling van de persoonlijkheid van hun kinderen. Terecht richt zij met haar groepsocialisatietheorie de schijnwerpers op klasgenoten, speelkameraadjes, clubgenoten en vriendengroepen. Met wie identificeert het kind zich, wat is zijn of haar positie in de groep, hoe verhoudt zich de eigen groep tot andere groepen? Hoewel onbewezen, maakt Harris aannemelijk dat deze dagelijkse hot topics in het leven van kinderen hun weerslag hebben op de volwassen persoonlijkheid. De groepsocialisatietheorie van Harris verdient ons inziens daarom een wetenschappelijke discussie en kan mogelijk de preventie en behandeling van persoonlijkheidspathologie gaan beïnvloeden.

#### LITERATUUR

- Baron-Cohen, S. (1999). Peering into a child's priorities. *Nature*, 398, 675-677.
- Bernet, W. (1999). The nurture assumption: why children turn out the way they do (Boekbespreking van *The nurture assumption*). *Journal of the American Medical Association*, 281, 763.
- Dunn, J. (2000). The nurture assumption: why children turn out the way they do (Boekbespreking van *The nurture assumption*).

- Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 269.
- Ernst, C., & Angst, J. (1983). *Birth order: Its influence on personality*. Berlin: Springer-Verlag.
- Harris, J.R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review*, 102, 458-489.
- Harris, J.R. (1998a). *Het misverstand opvoeding* (L. Teixeira de Mattos & T. Maas, vert.). Amsterdam/Antwerpen: Contact.
- Harris, J.R. (1998b). *The Nurture assumption*. New York: The Free Press.
- Howes, C., Hamilton, C.E., & Phillipsen, L.C. (1998). Stability and continuity of child-caregiver and child-peer relationships. *Child development*, 69, 418-426.
- Kellam, S.G., Ling, X., Merisca, R., e.a. (1998). The effect of the level of aggression in the first grade classroom on the course and malleability of aggressive behavior into middle school. *Development and psychopathology*, 10, 165-185.
- Perkins, R. (2000). The nurture assumption: why children turn out the way they do. *British Medical Journal*, 320, 1347.
- Plomin, R. (1999). Parents and personality. *Contemporary psychology*, 44, 269-271.
- Plomin, R., Chipuer, H., & Neiderhiser, J.M. (1994). Behavioral genetic evidence for the importance of nonshared environment. In E.M. Hetherington, D. Reiss & R. Plomin (Red.), *Separate social worlds of siblings* (pp. 1-31). Hillsdale: Erlbaum.
- Rowe, D.C., Woulbourn, E.J., & Gulley, B.L. (1994). Peers and friends as nonshared environmental influences. In E.M. Hetherington, D. Reiss & R. Plomin (Red.), *Separate social worlds of siblings* (pp. 159-173). Hillsdale: Erlbaum.
- Turkheimer, E., & Waldron, M. (2000). Nonshared environment: a theoretical, methodological and quantitative review. *Psychological Bulletin*, 126, 78-108.
- Vandell, D.L. (2000). Parents, peer group and other socializing influences. *Developmental Psychology*, 36, 699-710.
- Williams, W.M. (1999). Peering into the nature-nurture debate. *Contemporary psychology*, 44, 267-269.

#### AUTEURS

A.C. SCHRIER is psychiater en werkt bij GGZ Buitenamstel, locatie Osdorppelein (voorheen RIAGG Z/NW) in Amsterdam.

W. VAN DEN BRINK is hoogleraar klinische epidemiologie verslavingszorg AMC-UVA, directeur Amsterdam Institute for Addiction Research.

G. NABARRO is psychiater en werkt bij MFO psychiatrie AMC, De Meren te Amsterdam.

Correspondentieadres: mevrouw A.C. Schrier, GGZ Buitenamstel, locatie Osdorppelein, Osdorppelein 880, 1068 TD Amsterdam. E-mail: agnes@acschrier.demon.nl.

Geen strijdige belangen meegegeed.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 1-5-2001.

#### SUMMARY

Are parents less important than peers in shaping their children's personality? A critical review of Harris's group socialization theory – A.C. Schrier, W. van den Brink, G. Nabarro –

Judith Harris's group socialization theory has received a lot of attention in the media: parents supposedly do not play an important role in shaping the personality development of their children, but peers do. On closer examination, research findings indicate that the importance of parents is limited indeed. As yet, however, there is no conclusive evidence that peers do indeed have a lasting influence on personality. Nevertheless, it might be refreshing to interpret diagnosis, treatment and prevention of personality disorders using the group socialization theory.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 43 (2001) 12, 813-817]

KEYWORDS parenting, peers, personality